

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКЦИЗНИХ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

Необхідність формування достатньої дохідної частини бюджету та державного регулювання споживання монопольних та високорентабельних товарів зумовила запровадження акцизного оподаткування в Україні у 1992 р., він разом з ПДВ замінив податки з обороту і з продажу. До 2011 р. законодавство України з питань акцизів було представлено низкою різних законів, що суттєво ускладнювало процес користування. Тому дослідження питань нормативно-правового забезпечення акцизних податків в Україні є актуальною і потребує детального вивчення та вдосконалення.

Питання нормативно-правового забезпечення акцизних податків в Україні в своїх роботах розглядали Г. Бех, О. Бусол, П. Боровик, О. Жукевич, В. Макаренко, О. Фарадинський та ін. Неодноразово приймалися спроби змінити принципи системи акцизів на ті чи інші види підакцизних товарів. До недавнього часу законодавча база з акцизного оподаткування включала чимало законів, декретів, інструкцій та доповнень, які регулювали нарахування та сплату акцизного збору. Це ускладнювало сплату акцизу та контроль за виконанням усіх директив стосовно акцизного оподаткування, адже саме нестабільність та нечіткість податкового законодавства є однією з головних проблем, які заважають співпраці робітників податкових органів та суб'єктів господарювання. Всі вищезазначені проблеми визначили мету статі, яка полягає у дослідженні питань нормативно-правового забезпечення акцизних податків в Україні та обґрунтуванні шляхів його удосконалення.

Основними законодавчими актами з акцизного оподаткування до прийняття ПКУ були: Декрет Кабінету Міністрів України «Про акцизний збір», Постанови Верховної Ради України, «Про перелік товарів (продукції), на які встановлюється акцизний збір», «Про внесення змін до Закону України «Про ставки акцизного збору та ввізного мита на тютюнові вироби», «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на спирт етиловий та алкогольні напої», «Про внесення змін до Закону України «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі товари (продукцію)» та ін.

Наразі акцизне оподаткування регламентується Податковим кодексом України (ПКУ). В розділі VI ПКУ визначені основні елементи акцизного податку (рис. 1), порядок обчислення і сплати. П. 14.1.4 ПКУ визначає акцизний податок як непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених ПКУ як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції), а також особливий податок на операції з відчуження цінних паперів та операції з деривативами [1].

При порівнянні чинного законодавства з тим, що діяло раніше [2; 3; 4; 5], можна виділити деякі позитивні відмінності. У Податковому Кодексі України розширено коло платників акцизного податку – додано до раніше визначених: осіб, які реалізують конфісковані та визнані безхазяйними підакцизні товари; осіб, які реалізують (передають) підакцизні товари, що були ввезені в Україну із звільненням від оподаткування до закінчення строку, визначеного законом; осіб, на яких покладається дотримання вимог митних режимів, що передбачають звільнення від оподаткування, в разі порушення таких вимог; осіб, на яких покладається виконання умов щодо цільового використання підакцизних товарів, на які встановлено нульову ставку податку на спирт і нафтопродукти в разі порушення таких умов; осіб, на яких при здійсненні операцій з підакцизними товарами, які не підлягають оподаткуванню або звільняються від оподаткування, покладається виконання умов щодо їх цільового використання в разі порушення таких умов.

Також чинним законодавством розширено перелік операцій, які звільняються від оподаткування:

ввезення підакцизних товарів, призначених для службового користування дипломатичними представництвами іноземних держав, консульськими установами іноземних держав;

ввезення в Україну підакцизних товарів, що використовуються як сировина для виробництва;

ввезення на митну територію України підакцизних товарів (крім алкогольних напоїв і тютюнових виробів) як міжнародної технічної допомоги;

ввезення акредитованими державними випробувальними лабораторіями та/або суб'єктами господарювання, які мають ліцензії на виробництво тютюнових виробів, еталонних (моніторингових) чи тестових зразків тютюнових виробів (не призначених для продажу вроздріб) для проведення досліджень чи випробувань;

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

Суб'єкт господарювання або фізична особа, яка ввозить піддакцизні в Україну Реалізатор конфіскованих або безхазайних піддакцизних товарів та таких, що є власністю держави

Реалізатор звільнених від оподаткування ввезених в Україну піддакцизних товарів Особа, яка має право цільового використання піддакцизних товарів та піддакцизних товарів, які не підлягають оподаткуванню або звільнюються від оподаткування в разі порушення умов

реалізації вироблених в Україні піддакцизних товарів;

реалізації (передачі) піддакцизних товарів з метою власного споживання, промислової переробки, здійснення внесків до статутного капіталу, а також своїм працівникам;

ввезення піддакцизних товарів на митну територію України;

реалізації конфіскованих та безхазайних піддакцизних товарів та таких, що є власністю держави;

реалізації або передачі у володіння, користування чи розпорядження піддакцизних товарів, що ввезені в Україну із звільненням від оподаткування

Вартість реалізованого товару, виробленого в Україні, за встановленими виробником максимальними роздрібними цінами без податку на додану вартість та з урахуванням акцизного податку

Вартість товарів, що ввозяться в Україну, за встановленими імпортером максимальними роздрібними цінами на товари, які він імпортує, без податку на додану вартість та з урахуванням акцизного податку

Величина піддакцизних товарів, визначена в одиницях виміру ваги, об'єму, кількості товару, об'єму циліндрів двигуна автомобіля або в інших натуральних показниках

Піддакцизні товари:

спирт етиловий та інші спиртові дистилляти, алкогольні напої, пиво;

тютюнові вироби, тютюн та промислові замінники тютюну;

нафтопродукти, скрапленний газ;

автомобілі легкові, кузови до них, причепи та напівпричепи, мотоцикли.

Ставки акцизного податку:

адвалорні,

специфічні,

адвалорні та специфічні одночасно

Рис. 1. Основні елементи акцизного податку в Україні

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

реалізації скрапленого газу на спеціалізованих аукціонах для потреб населення.

Суттєво змінилися значення ставок акцизу, які неодноразово були переглянуті та шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо перегляду ставок деяких податків і зборів»¹ впроваджені.

В табл. 1 наведено ставки на спирт та алкогольні напої, зазначені в ПКУ у порівнянні з тими, що були раніше.

Таблиця 1

Ставки акцизів на спирт та алкогольні напої до ПКУ та після його прийняття

Код товару згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Одиниці виміру	Ставки податку	
			у ПКУ	до ПКУ
Спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво				
2203 00	Пиво із солоду (солодове)	грн за 1 л	0,87	0,74
2204 (крім 220410, 22042110 00, 2204291000)	Вина натуральні з доданням спирту та міцні (кріплені)	грн за 1 л	2,51	2,00
220410, 2204211000, 2204291000	Вина ігристі Вина газовані	грн за 1 л	3,65	2,90
2205	Вермути та інші вина виноградні натуральні з доданням рослинних або ароматизувальних екстрактів	грн за 1 л	2,51	2,00
220600 (крім 2206003100, 2206005100, 2206008100)	Інші зброджені напої (наприклад, сидр, перрі (грушевий напій), напій медовий); суміші із зброджених напоїв та суміші зброджених напоїв з безалкогольними напоями, в іншому місці не зазначені (з доданням спирту)	грн за 1 л 100% спирту	49,49	39,40
2206003100, 2206005100, 2206008100	Сидр і перрі (без додання спирту)	грн за 1 л	0,50	0,39
2207	Спирт етиловий, неденатурований, з концентрацією спирту 80 об. % або більше; спирт етиловий та інші спиртові дистиляти та спиртні напої, одержані шляхом перегонки, денатуровані, будь-якої концентрації	грн за 1 л 100% спирту	49,49	39,40
2208	Спирт етиловий, неденатурований з концентрацією спирту менш як 80 об. %; спиртові дистиляти та спиртні напої, одержані шляхом перегонки, лікери та інші напої, що містять спирт	грн за 1 л 100% спирту	49,49	39,40

Джерело: [1; 6; 7; 8]

Як видно з табл. 1, ставки акцизів зросли від 0,11 грн за 1 л (за сидр і перрі без спирту) до 10,1 грн за 1 л (за зброджені напої та їх суміші, спирт етиловий та інші спиртові дистиляти та інші спиртні напої). Відбулося серйозне вдосконалення системи акцизного оподаткування тютюнових виробів: значно було підвищено мінімальне податкове акцизне зобов'язання, зросла фіксована частина акцизу, яка не залежить від ціни на сигарети. З кожної тисячі сигарет тютюнові компанії будуть сплачувати акцизу не менш як 217,6 грн [9].

Таким чином відбулися значні зміни зі ставками на тютюн та тютюнові вироби: якщо раніше тютюнова сировина та тютюнові відходи обкладалися за ставкою 0 грн за 1 кг, то згідно з положеннями ПКУ ставка на таку продукцію наразі становить 217,6 грн; жувальний та нюхальний тютюн обкладається за ставкою, що збільшилася на 197,6 грн за 1 кг, тютюн та замітники тютюну – на 167,6 грн за 1 кг, тютюн для куріння – на 147,6 грн за 1 кг, сигари та сигарили – на 77,6 грн за 1 кг, сигарети з фільтром – на 72,6 грн за 1 тис. шт., сигарети без фільтру – на 32,5 грн за 1 тис. шт. (табл. 2).

¹ Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо перегляду ставок деяких податків і зборів» від 20.11.2012 № 5503-VI набрав чинності 01.01.2013 р.

Ставки акцизів на тютюн та тютюнові вироби до ПКУ та після його прийняття

Код товару згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Одиниці виміру	Ставки податку	
			у ПКУ	до ПКУ
Тютюнові вироби, тютюн та промислові замітники тютюну				
2401	Тютюнова сировина Тютюнові відходи	грн за 1 кг (нетто)	217,60	0
2402100000	Сигари, включаючи сигари з відрізними кінцями, та сигарилли (тонкі сигари), з вмістом тютюну	грн за 1 кг (нетто)	217,60	140,00
2402209010	Сигарети без фільтра, цигарки	грн за 1 тис. шт.	72,70	40,25
2402209020	Сигарети з фільтром	грн за 1 тис. шт.	162,60	90,00
2403 (крім 2403991000, 240310)	Тютюн та замітники тютюну, інші, промислового виробництва; тютюн «гомогенізований» або «відновлений»; тютюнові екстракти та есенції	грн за 1 кг (нетто)	217,60	50,00
240310	Тютюн для куріння, з вмістом або без вмісту заміників у будь-якій пропорції	грн за 1 кг (нетто)	217,60	70,00
2403991000	Жувальний і нюхальний тютюн	грн за 1 кг (нетто)	217,60	20,00

Джерело: [1;6;7;8]

Також підвищення ставок відбулося і для інших підакцизних товарів: легких дистилатів (з 12 до 182 євро за 1 тис. кг), середніх дистилатів (з 12-20 до 182 євро за 1 тис. кг), важких дистилатів (з 30-65 до 46-98 євро за 1 тис. кг), бензину (з 132 до 198 євро за 1 тис. кг). Деякі спеціалісти висловлюють побоювання щодо скорочення обсягів легального виробництва та зростання обсягів контрабанди і тіншового виробництва нафтопродуктів, алкогольних напоїв та тютюнових виробів [10; 11; 12; 13; 14; 15]. Проте інші зазначають тільки позитивні сторони підвищення ставок. Голова Комітету Верховної Ради з податкової та митної політики В. Хомутиннік відмітив, що «проведене підвищення акцизів на тютюнові й алкогольні вироби відповідає загальносвітовим тенденціям²»; заступник голови Комітету Верховної Ради з питань бюджету О. Волков також з цим згодний: «Реформування акцизної системи і підвищення цін на сигарети і алкоголь повністю узгоджується з поступовою інтеграцією України в Євросоюз. Запропонована нова акцизна система збільшить надходження до держбюджету і скоротить куріння. Закон складено так, що він і контрабанду не посилить, і споживачів на іншу шкідливу продукцію (наприклад самокрутки) не переключить» [17]. «Запровадження авансової сплати акцизу не дасть тютюновим компаніям змоги економити на акцизі, насичуючи ринок більш дешевою продукцією напередодні чергового підвищення акцизного податку... Покладено край схемам маніпулювання тютюновою сировиною. Це має зменшити обсяг виробництва нелегальної тютюнової продукції в Україні» [18].

Наразі жваво обговорюються зміни, які можуть бути внесені до розділу ПКУ щодо акцизного оподаткування. Моніторинг законодавства та законопроектів дозволив виявити основні тенденції щодо реформування системи акцизів в Україні (табл. 3).

² В Євросоюзі, згідно із Директивою «Про зближення оподаткування сигарет», з 2014 р. також має зрости мінімальний акциз на сигарети. У Росії акциз із кожної пачки сигарет уже зріс із 7 до 10 рублів і запроваджено індексацію акцизу на 2013-2015 рр. [16].

Законопроекти щодо удосконалення акцизного оподаткування в Україні

№	Назва законопроекту	Мета	Стилий зміст
0992 від 12.12.2012 р.	Пропозиції Президента до Закону "Про маркування підакцизних нафтопродуктів маркерами акцизного податку"	Підвищення дієвості контролю за обігом та якістю нафтопродуктів	Визначаються правові засади обов'язкового маркування нафтопродуктів маркерами акцизного податку
2149а від 27.05.2013 р.	Проект Закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо включення до надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів деяких ставок акцизного податку	Додаткові джерела надходжень до спеціального фонду місцевих бюджетів для подолання кризових явищ в дорожньо-транспортній сфері	Спрямування до спеціального фонду місцевих бюджетів 50 відсотків акцизного податку від реалізованих нафтопродуктів, скрапленого газу, речовин, що використовуються як компоненти моторних палив
2150а від 27.05.2013 р.	Проект Закону про внесення змін до ПКУ щодо деяких ставок акцизного податку	Дозволить покращити якість доріг в Україні, а відповідно й підвищити рівень безпеки руху	Поступове збільшення ставок акцизного збору на нафтопродукти до розмірів, що дорівнюватимуть мінімальним середньоевропейським
2379а від 20.06.2013 р.	Проект Закону про внесення змін до статті 213 ПКУ щодо звільнення окремих категорій громадян від сплати акцизного податку за ввезення на територію України деяких видів транспортних засобів	Стимулювання дітонародження українців та покращення демографічної ситуації в країні	Звільнення від сплати акцизного податку на ввезення транспортних засобів класу міні вен, що не виробляються на території України осіб, на утриманні яких перебувають троє і більше неповнолітніх дітей, чи діти інваліди
2385а від 21.06.2013 р.	Проект Закону про внесення змін до статті 215 ПКУ (щодо підвищення ставок акцизного збору на слабоалкогольні напої)	Скорочення споживання пива серед молоді та залучення додаткових надходжень до державного бюджету України	Підвищення ставок акцизного збору на суміші із збродених напоїв з 49,49 грн до 148 грн за 1 літр 100% спирту
2875 від 18.04.2013 р.	Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2013 рік" (щодо спрямування доходів від підвищення акцизного податку на пиво на будівництво сучасного лікувально-діагностичного комплексу Національної дитячої спеціалізованої лікарні "ОХМАТДИТ")	Фінансування будівництва Національної дитячої спеціалізованої лікарні "Охматдит"	Підвищення акцизного податку на пиво
2876 від 18.04.2013 р.	Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо підвищення ставок акцизного податку на пиво)	Скорочення споживання пива серед молоді, фінансування дитячої лікарні "Охматдит"	Підвищення ставки акцизного податку на 1 літр пива з 0,87 грн до 2,50 грн
2876-д від 03.07.2013 р.	Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо підвищення ставок акцизного податку на деякі підакцизні товари	Додаткові надходження до Державного бюджету України	Виключення перехідних норм ПКУ щодо ставок акцизного податку на неттонові вироби та мінімальне акцизне зобов'язання на 2014 рік, тобто підвищення ставок акцизного податку
2876-1 від 30.04.2013 р.	Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо підвищення деяких ставок акцизного податку та впорядкування виробництва, роздрібно-торгівлі і споживання деяких підакцизних товарів)	Недопущення порушення балансу у структурі споживання напоїв, що містять алкоголь та збільшення надходжень до державного бюджету в 2013 р.	Пропонується підвищити ставки акцизного податку на спирт, алкогольні напої та пиво в середньому в 2,87 рази; ввести додаткові вимоги щодо безпеки та обшаштування акцизних складів; розширити перелік обмежень по місцю споживання та продажу алкоголю та тютюну
2880 від 18.04.2013 р.	Проект Закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо спрямування доходів від підвищення ставок акцизного податку на пиво на фінансування заходів з охорони здоров'я та Національної дитячої спеціалізованої лікарні "ОХМАТДИТ")	Фінансування будівництва лікарень та інших заходів охорони здоров'я	Спрямування 65% акцизного податку на пиво (що складає частку, на яку підвищиться акцизний податок на пиво) до спеціального фонду Державного бюджету України

Джерело: [19]

Таким чином, основними напрямками реформування системи акцизного оподаткування в Україні в найближчий час стане підвищення акцизних ставок на алкогольні та тютюнові вироби (до розмірів, що дорівнюватимуть мінімальним середньоєвропейським) з метою додаткових надходжень до Державного бюджету України та скорочення споживання цих продуктів серед молоді; та розглядання можливостей ремонтування доріг за рахунок перерозподілу надходжень від акцизів та збільшення ставок акцизного податку на нафтопродукти.

В цілому, пропозиції щодо підвищення ставок на алкогольні та тютюнові вироби заслуговують особливої уваги, оскільки за даними міжнародного опитування Health behaviour in school-aged children (HBSC) «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» у 2005-2006 учбовому році українські хлопці та дівчата 11-15 років мали найвищі рівні споживання алкоголю у порівнянні з підлітками із 40 інших країн HBSC, у 2009-2010 учбовому році – Україна посіла третє місце за цим показником [20, с. 154-157]. Що стосується тютюнопаління, то щотижнево палять 1-2% одинадцятирічних, 3-8% тринадцятирічних та 13-31% п'ятнадцятирічних українців. У звіті підкреслюється, що особливо ефективними засобами боротьби з тютюнопалінням та вживанням алкогольних напоїв серед молоді виявилися заборони на куріння в школі і обмеження відпуску тютюнових виробів та алкогольної продукції підліткам [20, с.149].

Таким чином, можна зробити висновки, що політика підвищення ставок на тютюнові вироби та алкогольну продукцію в Україні є дієвою, проте потребує подальшого розвитку в цьому напрямку, тому що незважаючи на зменшення рівнів споживання слабоалкогольних напоїв серед підлітків, у 2010 р. Україна займала перше місце серед 38 країн HBSC по показнику споживання слабоалкогольних напоїв одинадцятирічними та тринадцятирічними підлітками і друге місце (після Австрії) серед п'ятнадцятирічних підлітків.

В роботі неодноразово зазначалось, що певні прогалини у законодавстві з акцизного оподаткування активізують механізми тіньового обігу підакцизних товарів та створюють диспропорції між економічними показниками в галузях та ефективністю системи оподаткування акцизами. Таким чином це вказує на певні проблеми та неузгодженості, що наявні в механізмах адміністрування акцизного податку в Україні. Саме вирішення цих проблем істотно вплине на збільшення обсягів надходжень акцизного податку до бюджету, зменшить обсяги тіньового виробництва та реалізації підакцизної продукції та, таким чином, знизить споживання шкідливих для здоров'я товарів.

Література

1. Податковий кодекс України від 2.12.2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112 (зі змін. та доповн.).
2. Декрет Кабінету Міністрів України «Про акцизний збір» від 26.12.1992 № 18-92 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 10. – Ст.82 (зі змін. та доповн.).
3. Постанова Верховної Ради України «Про внесення змін до Закону України «Про ставки акцизного збору та ввізного мита на тютюнові вироби» від 19.11.1999 № 1246-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 52. – Ст. 471.
4. Постанова Верховної Ради України «Про внесення змін до Закону України «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на спирт етиловий та алкогольні напої» від 23.03.2000 № 1582-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст.180.
5. Постанова Верховної Ради України «Про внесення змін до Закону України «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі товари (продукцію)» від 23.03.2000 № 1581-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 24. – Ст.181.
6. Постанова Верховної Ради України «Про ставки акцизного збору на тютюнові вироби» від 06.02.1996 № 30/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 8. – Ст. 32.
7. Постанова Верховної Ради України «Про ставки акцизного збору на спирт етиловий та алкогольні напої» від 07.05.1996 № 178/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 28. – Ст.131.
8. Постанова Верховної Ради України «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі товари (продукцію)» від 11.07.1996 № 313/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 42. – Ст. 201.
9. Косенко С. Лілія Павелко: «Тютюновий акциз наповнив держбюджет» [Електронний ресурс]: Матеріали сайту газети центральних органів виконавчої влади України «Урядовий кур'єр». – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayini-liliya-pavelko-tyutyunovij-akciz-napovniv/p/>
10. Магола В. Експерт: підвищення акцизу на бензин не покращить якість доріг, але збільшить соціальну напругу / Вікторія Магола [Електронний ресурс]: Матеріали сайту «Тиждень». – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/76985>
11. Лазоренко Л.В. Роль акцизів у формуванні доходної частини бюджету / Л.В. Лазоренко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 5(36). – С. 34-37.
12. Гаврилюк Я. Злочинний бізнес на алкоголі / Я. Гаврилюк [Електронний ресурс]: Електронне видання «Волинь». – 18 липня 2013. – №1554. – Режим доступу: <http://www.volyn.com.ua/printver.php?rub=2&article=0&arch=143>
13. Податки на підакцизну продукцію можуть зрости на 30-300% вже в серпні-вересні [Електронний ресурс]: Матеріали сайту «Рада підприємців при КМУ». – Режим доступу: <http://radakmu.org.ua/index/print/id/1666>
14. Бусол О.Ю. Особливості державної політики правового регулювання виробництва і збуту підакцизних товарів та ефективність протидії злочинам у цій сфері / О.Ю. Бусол // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2009. – № 21. – С. 182-192.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

15. Через підвищення акцизу на вина бюджет недоотримає 800 млн гривень – експерт [Електронний ресурс]: Матеріали сайту «Голос столиці». – Режим доступу: http://newsradio.com.ua/2013_05_29/CHerez-p-dvishhennja-akcizu-na-vina-bjudzhet-nedootrima-800-mln-griven-ekspert/

16. Директива № 92/79/ЕЭС Совета ЕС о сближении налогообложения сигарет (Люксембург, 19 октября 1992 года) [Електронний ресурс]: Матеріали офіційного веб-сайту Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a74/print1371452544550283

17. Козубков І. Контрабанди цигарок не буде / Ігор Козубков // Урядовий кур'єр. – 2013. – 5 лютого.

18. Косенко С. Лілія Павелко: «Тютюновий акциз наповнив держбюджет» [Електронний ресурс]: Матеріали сайту газети центральних органів виконавчої влади України «Урядовий кур'єр». – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayini-liliya-pavelko-tyutyunovij-akciz-narovniv/p/>

19. Результаты поиска законопроектов, зарегистрированных Верховною Радою України [Електронний ресурс]: Матеріали офіційного веб-порталу Верховної ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2_5_1_J?ses=10008&num_s=2&num=&date1=&date2=&name_zp=%E0%EA%F6%E8%E7&out_type=&id=

20. Социальные детерминанты здоровья и благополучия подростков. Исследование «Поведение детей школьного возраста в отношении здоровья»: международный отчет по результатам обследования 2009–2010 гг. / Под ред. Currie С. и др. – Копенгаген, Европейское региональное бюро ВОЗ, 2012 г. (Серия «Политика охраны здоровья детей и подростков», Выпуск № 6). – 253 с.

Рецензент д.э.н., профессор Рекова Н.Ю.